

до 2021/2022 навчального року

вчально-ігрові програми), а також прослуховування декламувань майстрів слова, музики і демонстрацій репродукцій творів мистецтва, відеокліпів, фільмів, інтерв'ю з відомими людьми; віртуальних подорожей (екскурсії до музеїв світу); музейних уроків тощо.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з мов національних меншин проводиться відповідно до норм і вимог, закладених у Програмі, критеріїв, затверджених Міністерством освіти і науки України, однак, оцінювання розглядається як аналітичний показник, що дозволяє вчителю протягом року планувати системну роботу з покращення навчальних досягнень учнів (повторення, індивідуальна робота на уроці, самостійна діяльність тощо), надання конкретних рекомендацій в подальшому плануванні індивідуального темпу навчання і прогресу кожного учня.

Оцінювання в 5-9 класах здійснюється відповідно до Критеріїв оціню-

вання навчальних досягнень учнів з мов національних меншин (лист МОН від 30.08.2013 № 1/9-592); у 10-11 класах – відповідно до рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів з інтегрованого курсу «Мова та література корінного народу, національної меншини» (лист МОН від 22.08.2018 № 2.2-2189).

Поділ класів на групи при вивченні мов національних меншин здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах», зареєстрованого у Міністерстві юстиції України

06.03.2002 за № 229/6517.

Повний перелік навчальної літератури для класів з навчання мовами корінних народів, національних меншин закладів загальної середньої освіти чи вивчення мов національних меншин надається в Переліку навчальних програм, підручників та навчальних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, який щорічно оновлюється та доступний на офіційному сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»

<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki>

**Юлія КАЛІНОЧКИНА,
методистка із зарубіжної
літератури та мов національних
меншин НМЦ професійного розвитку
педагогічних та керівних працівників установ і закладів
дошкільної та загальної середньої
освіти Хмельницького ОІППО.**

Інструктивно-методичні матеріали щодо викладання історії у 5-11 класах

Курс «Історія України (Вступ до історії)» (5 клас), інтегрований курс «Всесвітня історія. Історія України» (6 клас), історія України (7-11 класи), всесвітня історія (7-11 класи), інтегрований курс «Історія: Україна і світ» (10-11 класи)

Навчальні програми, робоча програма:

У 2021/2022 н.р. для викладання історії у закладах загальної середньої освіти чинними є такі навчальні програми: «Історія України. 5–9 класи», затверджені наказом МОН України від 21.02.2019 №236; «Всесвітня історія. 7–9 класи», затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. №804; «Історія України. Всесвітня історія. 10–11 класи», затверджені наказом МОН України від 21.02.2019 №236;

Для 10-11 класів Міністерством освіти і науки України рекомендований для вивчення інтегрований курс «Історія: Україна і світ», затверджений наказом МОН України від 21.02.2019 р. № 236.

Навчальні програми розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України

<https://mon.gov.ua/ua/npa/provnesennya-zmin-donavchalnih-program-z-istoriyi-ukrayini-dlya-5-9-ta-10-11-klasiv-zakladiv-zagalnoyiserednoyi-osviti>, а також видані окремими брошурами та

опубліковані у фахових виданнях.

Учитель може дотримуватися пропонуваної програмами стратегії навчання історії або вибудувати власний алгоритм роботи з учнями конкретного класу, зокрема, акцентувати на певних навчальних цілях, змістових елементах, змінити послідовність вивчення матеріалу в межах розділів, додати матеріал з історії рідного краю, доповнити тематику практичних і творчих робіт тощо. Ці зміни вчитель повинен відобразити в робочій програмі, яку може укласти за зразком програм, що затверджені Міністерством. Перепланування допустиме за умови збереження вчителем орієнтації на вимоги чинних програм щодо очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів. Створена вчителем робоча програма набуває чинності після розгляду педагогічною радою і затвердження керівником навчального закладу.

Підручники та посібники

Під час навчання учитель має використовувати підручники та посібники, схвалені для використання в освітньому процесі Міністерством освіти і науки України. Переліки навчальних програм, підручників і посібників, рекомендованих для використання в освітньому процесі у

2021/2022 н.р. розміщені на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України.

Електронні версії підручників з навчальних предметів розміщені у вільному доступі на офіційному веб-сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти».

Усі навчальні програми та засоби (підручники, посібники, робочі зошити, атласи та контурні карти, зошити для контролю і корекції навчальних досягнень тощо), що використовуються на уроках, повинні мати гриф Міністерства освіти і науки України <https://lib.imzo.gov.ua/handle/123456789/683>

Календарне і поурочне планування

У зв'язку із внесеними в навчальні програми змінами, наголошуємо: вчитель здійснює календарне і поурочне планування в довільній формі (у друкованому або електронному вигляді). Він самостійно визначає формат, обсяг, структуру, зміст і оформлення календарних планів і поурочних планів-конспектів. Академічна свобода вчителя так само передбачає вільний вибір форм організації освітнього процесу, способів навчальної взаємодії, методів, прийомів і засобів реалізації змісту освіти. Форми

до 2021/2022 навчального року

і методи навчання вчитель визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення конкретних очікуваних результатів, зазначених у навчальній програмі.

При плануванні викладання курсів учитель сам визначає розподіл навчальних годин у межах тем (розділів). Адміністрація не повинна порушувати право вчителя на академічну свободу. (Закон України «Про освіту»(ст.54), Наказ МОН України №648 від 27.05.2014 р. «Щодо припинення практики створення та вимагання від дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів документації та звітності, не передбаченої законодавством України», Лист МОН України №1/9-630 від 05.12.2014 р. «Про неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності вчителя»).

Для підвищення результативності навчання учитель може синхронізувати вивчення історії України та всесвітньої історії в тих класах, де всесвітня історія та історія України вивчаються паралельно (7-11 класи). Рекомендовану послідовність синхронізованого вивчення історії України та всесвітньої історії за розділами наведено у програмах. Проте вчитель може організувати вивчення учнями програмного матеріалу зазначених курсів як послідовно, так і паралельно.

Практичні роботи (практичне завдання, практичне заняття)

Практичні роботи є обов'язковими для кожного розділу програми. Вони можуть відбуватися в різних формах: практичне завдання - на окремому етапі уроку (для вивчення нового матеріалу, узагальнення, закріплення тощо), практичне заняття - протягом усього уроку. Така робота може виконуватися за вибором як учителя/вчительки, так і учнів, як у класі, так і вдома, але з обов'язковою презентацією її результатів на занятті.

В сучасній дидактиці немає єдиного визначення і означення поняття «практичне заняття». Відомий вітчизняний дидакт О. Пометун пропонує наступне визначення: «Практичне заняття – форма навчального заняття, при якій педагог організовує детальний розгляд учнями окремих теоретичних положень навчального предмета й формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання учнями відповідно сформульованих завдань». Далі визначення конкретизовано так: «На основі раніше отриманих знань і сформованих умінь школярі розв'язують пізнавальні задачі, представляють результати своєї творчої діяльності чи освоюють більш складні пізнавальні вміння вивчення історичного минулого». К. О. Баханов пропонує вживати поняття «лабораторно-практична робота». «Лабораторно-практична робота – один із

видів самостійної роботи учнів (метод навчання), суть якого полягає в самостійному дослідженні учнями історичних джерел за завданнями учителя без попереднього вивчення цього матеріалу на уроці, або за допомогою підручника, виділенні необхідної інформації, її аналізі, систематизації та узагальненні».

В організації практичного заняття пропонуємо учителям керуватися рекомендаціями В. Мисана, вміщеними у книзі «Сучасний урок історії».

Перелік орієнтовних завдань для практичних і творчих робіт – складова частина навчальних програм – пропонує теми до кожного розділу. Автори та авторські колективи пропонують власні версії занять і матеріали до них. Учителі можуть скористатися запропонованим, або ж, враховуючи особливості, рівень, інтереси учнівського контингенту, створити власний проєкт і реалізувати його на уроці, який, за структурою, приміром, буде уроком повідомлення знань, формування умінь і навичок.

Кожне практичне заняття присвячується певній темі та передбачає переважно самостійну роботу учнів з допомогою вчителя над окремими питаннями теми з використанням різноманітних джерел знань (підручники, де вміщено тематичні історичні джерела – як текстові, так і візуальні, довідкові матеріали, запитання і завдання, Інтернет-ресурси, фонди музеїв, місцеві історичні пам'ятки, оглянуті учнями). Практичні заняття передбачають використання на уроці історичних документів, насамперед наведених у підручнику. Адже ці джерела історії сприяють конкретизації історичного матеріалу, наповнюють зміст картинністю, яскравістю, образністю.

Під час практичного заняття учитель виступає як коуч (той, хто допомагає досягти мети), ментор (досвідчений радник, наставник), тьютор (той, що індивідуально працює з учнем), новатор (той, що генерує нові ідеї), модератор (той, що налагоджує комунікацію і взаємодію у класі), фасилітатор (той, хто підтримує учня в його навчальній діяльності).

Історія рідного краю — Хмельниччини (Поділля і Південно-Східна Волинь)

Пошана до традицій давньої культури та славного минулого творить основи теперішності і є запорукою майбутнього.

Незважаючи на тенденцію зменшення кількості годин на вивчення дисципліни «Історія України», проблема використання краєзнавчого матеріалу у процесі вивчення історії України є актуальною, важливою і невід'ємною складовою освітнього процесу. Її значення полягає у пробудженні інтересу здобувачів освіти до навчальної дисципліни, підвищенні їх пізнавальної активності, розширенні кругозору, набутті навичок самостійної роботи, креативності у відборі, оформленні і доведенні інформації до ровесників.

Навчальними програмами з історії України не передбачено вивчення тем з історії рідного краю. Однак доцільним буде, плануючи курс, визначити цілі (очікувані результати учіння) та виділити навчальний час, чи то у межах уроку, чи цілими окремими уроками, на вивчення історії рідного краю: області, району, населеного пункту. Частина навчального матеріалу з історії рідного краю програмами передбачено вивчити на уроках практичних занять (практичних робіт).

Зміст і обсяг краєзнавчого матеріалу в курсі історії України визначається, насамперед, вагомістю місцевих подій, історичних постатей, історичних пам'яток в історії держави, історичними умовами розвитку краю, ступенем його дослідженості.

Найбільш поширеним прийомом є включення місцевого матеріалу у розповідь учителя. Це найпростіший і найекономічніший спосіб, хоча й менш ефективний. Викладач сам повідомляє відібрані ним факти місцевої історії, використовуючи їх з метою конкретизації та ілюстрації краєзнавчим матеріалом основних питань лекції (конкретні факти безпосередньо розкривають загальні явища, події і процеси історії).

Краєзнавчий матеріал на уроках історії України може використовуватися: 1) як вступний до теми заняття, 2) як мотивація до організації пошукової/самостійної роботи, 3) до одного з питань, що розглядаються на уроці, або 4) бути покладеним в основу вступного уроку до загальної програмної теми. Такий прийом дозволяє активізувати пізнавальний процес, мотивувати студентів до вивчення історії, візуалізувати факти, постаті, процеси, місця подій, підвести учнів до питань, що розглядаються на уроці, посилюючи на близьке і відоме. Учитель або сам повідомляє краєзнавчий матеріал, або здобувачі освіти знаходять його у доступних їм джерелах. Далі, на основі цієї інформації, розгортається робота над вивченням теми.

Краєзнавчий матеріал, як важлива складова системи знань з вітчизняної історії, виступає засобом конкретизації загальноісторичних подій і засобом активізації пізнавальної діяльності школярів. Зміст тем, пов'язаних з місцевою історією, дає можливість:

- на прикладі історії рідного краю показати основні тенденції економічного, соціального, політичного і культурного розвитку України;

- на основі історичних фактів конкретних подій, явищ, історичних постатей краю розкривати особливості історії рідного краю, специфіку його розвитку й характерні риси;

- здійснювати порівняльний аналіз подій і явищ місцевої історії з подіями та явищами, що відбувалися на території країни в цілому;

- формувати вміння самостійної системно-аналітичної діяльності учнів з різними джерелами інформації;

- розвивати пошуково-дослідницькі навички учнів;

до 2021/2022 навчального року

- сприяти вихованню патріотичних та державницьких почуттів та якостей здобувачів освіти, розвитку національної свідомості.

Використання краєзнавчого матеріалу дає можливість більш переконливо, ілюстративно, яскраво розповідати про основні події вітчизняної історії.

Особливо пізнавальними та корисними будуть заняття, проведені у краєзнавчому музеї, а також у місцях важливих для регіону історичних подій.

Краєзнавчий рух в Україні та Хмельниччині багатий на цікаві традиції, плідні пошуки і відкриття. Але мало любити свій край – його ще треба добре знати. Знання історії рідного краю не просто збагачує і звеличує людину, воно служить своєрідним містком, що єднає покоління минулих з поколіннями прийдешніми.

Ведення класного журналу

(Інструкція з ведення класного журналу учнів 5-11(12)-х класів загально-

освітніх навчальних закладів наказ Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 р. № 496).

У разі помилкового або неправильного запису поряд робиться правильний, який засвідчується підписом керівника навчального закладу та скріплюється печаткою. Усі записи щодо оцінювання різних видів діяльності та контролю роблять у формі називного відмінка: «зошит», а не «за зошит»; «І семестр», а не «за І семестр»; «практична робота», а не «за практичну роботу» тощо.

У графі «Зміст уроку» відповідно до календарного планування стисло записується тема уроку, контрольної, практичної, лабораторної роботи тощо.

У графі «Завдання додому» стисло записується його зміст (прочитати, вивчити напам'ять, повторити тощо), параграфи (сторінки) підручника, номери завдань, вправ тощо.

Тематична оцінка виставляється до класного журналу в колонку з надписом «Тематична» без дати.

При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. При цьому проведення окремої тематичної атестації при здійсненні відповідного оцінювання не передбачається.

Тематична оцінка не підлягає коригуванню. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Експерсії, передбачені змістом навчальної програми, обліковуються на відповідних сторінках навчальних предметів класного журналу та можуть оцінюватися вчителем.

Навчальна практика оцінюється і обліковується на окремих спеціально відведених сторінках журналу.

Оцінки за навчальну практику та навчальні експерсії виставляються в журнал окремим рядком та можуть враховуватись при виставленні річних оцінок з відповідних предметів.

Ведення класного журналу в 5 - 11 класах закладів загальної середньої освіти *(права сторінка)*

№ з/п	Дата проведення заняття	Зміст уроку	Завдання додому
	25/01	Люблінська унія 1569 р. та її вплив на українське суспільство.	Опрацювати текст § __, сформулювати «товсте» запитання до п.4
		Практичне заняття «Адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Речі Посполитої»	
		Урок узагальнення з розділу «Українські землі у складі речі посполитої (XVI – перша половина XVII ст.)»	(один із запропонованих варіантів)
		Урок тематичного контролю із розділу «Українські землі у складі речі посполитої (XVI – перша половина XVII ст.)»	
		Урок узагальнення та тематичного контролю з розділу «Українські землі у складі речі посполитої (XVI – перша половина XVII ст.)»	

Ведення класного журналу в 5-11 класах закладів загальної середньої освіти *(ліва сторінка)*

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	25/09	26/09	27/09	28/09	тематична	29/10	30/10	30/10	01/11	зошит	тематична	I семестр	скоригована

Визначення типів уроків, що проводяться після закінчення вивчення розділу, відбувається на основі програми. Регламентовані навчальною програмою години узагальнення/контролю використовуються для проведення або уроку узагальнення, або уроку контролю, або уроку, що поєднує обидва типи. Урок узагальнення або урок контролю проводяться із пропонуванням усних, письмових або комбінованих видів завдань. На правій сторінці журналу робиться відповідний до типу уроку запис: або «Узагальнення (із розділу «_____»», або «Тематичний контроль (із розділу «_____»». На уроці узагальнення пізнавальна діяльність учнів (усіх або вибірково) оцінюється на розсуд учителя. На уроці контролю оцінюється пізнавальна діяльність усіх присутніх. Оцінка за урок контролю є визначальною

(тобто такою, що допомагає визначити динаміку навчальних досягнень) під час виставлення бала за тему.

Сучасний урок – компетентнісний урок

Нові характеристики змісту освіти за Державним стандартом 2011 р. і діючими у 2021-2022 н.р. програмами зумовлюють істотні особливості організації як самого процесу навчання, так і уроку на засадах компетентнісного підходу. Ми маємо ставитись до учня як повноправного суб'єкта навчального процесу, який сприймає себе як особистість самостійну, творчу, відповідальну, мислячу, здатну до позитивного і разом з тим критичного світосприйняття, до взаємодії з іншими людьми у малому і великому соціумі і досягти цього можна

лише за умов проведення компетентнісно орієнтованого уроку.

Звертаємо увагу, що під час проектування та проведення компетентнісного уроку навчальні цілі кожного уроку мають бути сформульовані у формі очікуваних результатів за предметними компетентностями. Навчальні цілі мають вмотивовувати всі етапи уроку від початку до кінця уроку (іншими словами, методичні прийоми на всіх етапах уроку мають бути підпорядковані цілям). На завершальному етапі (рефлексія) ми перевіряємо (добираємо відповідні прийоми), як досягли навчальних цілей, сформульованих на початку уроку. Тобто, якщо зазначено, що на уроці учні мають навчитися визначати..., характеризувати..., описувати..., порівнювати..., «оцінювати...», «висловлювати своє ставлення, думку...», тощо, то доби-

до 2021/2022 навчального року

раємо такі завдання й запитання, які спрямовані на перевірку саме цих умінь.

Обов'язково використовуємо методичні прийоми (ігри, вправи, за умов перевантаження уроку прийомами – просто завдання), з допомогою яких:

1) узагальнюємо (підсумовуємо) основні ідеї уроку, стисло резюмуючи інформацію, опрацьовану на уроці. Тобто те, що учні дізналися на уроці, для цього варто передбачити запитання про найяскравіші враження від уроку;

2) співвідносимо реальні результати з очікуваними, тобто повертаємося до навчальних цілей, роблячи акцент на досягнутих результатах («Сьогодні на уроці я навчився...»).

Компетентнісно зорієнтований урок – це урок, на якому:

- визначено цілі і результати діяльності учнів на уроці,
 - продумана і здійснена мотивація,
 - організована продуктивна діяльність школяра,
 - вирішуються завдання, спрямовані на формування ключових і предметних компетентностей;
 - проведена рефлексія.
- В цьому суть компетентнісного уроку.

Освітнянські інтернет-сторінки

www.mon.gov.ua
www.osvita.ua
www.testportal.gov.ua
www.lvtest.org.ua
www.ippo.if.ua
www.uinp.gov.ua

Історичні інтернет-сторінки

www.history.org.ua
www.incognita.day.kiev.ua
www.historians.in.ua
www.khpg.org
www.diasporiana.org.ua
www.likbez.org.ua/uk

ХОІППО – учителю історії

Сайт «Карантин - не канікули» - <http://surl.li/ooeu>
 Сайт «ТОП-тренди в освіті» - <http://surl.li/ooer>
 Сайт «Ми разом (Дистанційка без web)» - <http://surl.li/ovfm>
 «Методичні посиденьки» - <http://surl.li/ooew>
 «Сучасний учитель історії» - <https://www.facebook.com/groups/1168243740230765>
 «ІТ-компетентність вчителя історії» - <http://surl.li/oofd>

На секціях суспільних предметів, що будуть проведені в межах серпневих педагогічних студій у Хмельницькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти для працівників ЦПРПП, голів методичних об'єднань територіальних громад, керівників творчих груп і професійних спільнот із теми «Інноваційні платформи зростання професійної майстерності як умова забезпечення якості роботи педагогів у контексті Нової української школи та Професійного стандарту учителя», будуть визначені пріоритети та орієнтири щодо викладання предметів «Історія України», «Всесвітня історія», інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ».

Сектором суспільно-гуманітарних предметів заплановані науково-методичні семінари з актуальних питань викладання історії.

Галина КЕНЦ,
методистка НМЦ професійного розвитку педагогічних та керівних працівників установ і закладів дошкільної та загальної середньої освіти Хмельницького ОІППО.

Про викладання математики у 2021/2022 н.р.

На сучасному етапі шкільна математична освіта має бути спрямованою на виявлення та розвиток здібностей та обдаровань особистості, її індивідуальних здібностей, досягнення результатів навчання математики, формування і застосування предметних та ключових компетентностей, визначених державним стандартом.

Головним завданням є формування математичної компетентності у взаємозв'язку з іншими ключовими компетентностями, для успішної освітньої та подальшої діяльності впродовж життя, що передбачає засвоєння системи знань, удосконалення вміння розв'язувати математичні та практичні задачі, розвиток логічного мислення, розуміння можливостей застосування математики в особистому та суспільному житті, вироблення стійких механізмів самонавчання, самовиховання і саморозвитку.

Нормативно-методичне забезпечення викладання математики

Вивчення математики у 2021/2022 н.р. у 5-11 класах має забезпечувати реалізацію Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 (окрім пілотних класів НУШ). Виконання вимог державного стандарту є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності.

Заклади загальної середньої освіти II ступеня формують освітні програми на основі Типової освітньої програми (Наказ МОН України №405 від 20.04 2018 р. «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня»), а заклади загальної середньої освіти III ступеня - на основі «Типова

освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня», затвердженої наказом МОН України від 20.04.2018 №408 (у редакції наказу МОН України від 28.11.2019 №1493). Дані документи окреслюють рекомендовані підходи до планування й організації у школах єдиного комплексу освітніх компонентів.

Навчання математики у закладах загальної середньої освіти буде реалізовуватись за програмами:

5-9 класи – «Математика. Навчальна програма для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів»;

8-9 клас (з поглибленим вивченням математики) - «Навчальна програма для поглибленого вивчення математики у 8–9 класах загальноосвітніх навчальних закладів»;

10-11 класи – Навчальні програми для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Математика.